

Debatt: Använd den offentliga konsumtionen för att bekämpa utsläppen!

IPCC:s senaste rapport visar att det är oerhört kort tid kvar för att klara klimatmålen. Endast drygt 300 miljoner ton koldioxid återstod år 2020 för Sverige att släppa ut om Parisavtalet skulle tillämpas som det var tänkt, det vill säga rättvist.

Det betyder att vi skulle behöva nå netto-noll utsläpp redan 2026, inte 2045 som regering och riksdag har antagit som mål. Förutsättningarna för att lyckas med detta saknas helt. Den svenska regeringen skulle kunna göra så oerhört mycket mer för att minska utsläppen än vad som sker i dag – få regeringar i världen har ett bättre utgångsläge. Nu handlar det om en global kraftansträngning för att vi i vart fall inte ska överskrida 2-gradersmålet, vilket skulle få katastrofala följder för mänskligheten. Att gå före nu är inte bara moraliskt rätt utan rymmer också stora fördelar för ett land som Sverige.

Till de allra lägst hängande frukterna för en offensiv och framgångsrik klimatpolitik i Sverige hör att minska de utsläpp som uppstår till följd av den offentliga konsumtionen.

I arbetet med ”Klimatagendan” som drivs av tankesmedjan Global Utmaning har vi noterat vilken fantastisk potential det finns inom den offentliga konsumtionen för att reducera växthusgasutsläppen.

I sammanfattning är våra förslag till regeringen följande:

Skärp direktiven till de statliga myndigheternas för deras upphandling, så att klimatnytta väger tyngre än att uppnå lägsta möjliga kostnad.

Ge förändrade ägardirektiv till de statliga bolagen.

Ge starkare incitament och stöd till kommunernas omställning. De står för sju av tio upphandlingar i Sverige.

Varje år görs upphandlingar för cirka 800 miljarder kronor i Sverige vilket motsvarar närmare en femtedel av vår BNP eller 80 000 kronor per invånare. Samtidigt är utsläppen från den offentliga konsumtionen mycket höga.

Enligt en ny analys från Upphandlingsmyndigheten står den offentliga sektorn för 23 miljoner ton växthusgaser per år. Dessa utsläpp sker både inom och utanför landet.

De totala konsumtionsutsläppen i Sverige uppgår till cirka 82 miljoner ton och de territoriella utsläppen – som inte rymmer importerade varor – till 51 miljoner ton per år. Hur man än räknar så ansvarar offentlig sektor för en betydande del av utsläppen.

Den offentliga sektorn har stora möjligheter att påverka sina egna utsläpp. När vägar, skolor och sjukhus byggs, fordon, livsmedel och förbrukningsmaterial köps in och serverutrymmen och tjänster med mera hyrs in, kan man välja de produkter, material och tjänster som har den lägsta klimatpåverkan. I direktiven för projekten och inköpen kan det tydligt anges att klimatsmarta produkter och tjänster ska prioriteras.

Den offentliga sektorn bör engagera sig i ett samarbete med näringslivet för forskning och utveckling av de nya, så kallade disruptiva teknologierna som håller på att slå igenom på bredfront och som har förutsättningar att bidra till en mycket snabbare klimatomställning än vad vi tidigare trodde var möjligt.

Byggsektorn har en central betydelse för klimatomställningen. Enligt Upphandlingsmyndighetens analys kommer cirka 40 procent av den offentliga upphandlingens totala utsläpp från kategorin byggnad, fastighet och mark. Tillverkningen av material som stål, cement, aluminium och plast leder till stora utsläpp. Fossilfritt stål är under utveckling. Cement har ännu långt kvar, men även här pågår ett utvecklingsarbete som staten bör engagera sig i.

Sverige har redan idag utmärkta förutsättningar för att radikalt sänka utsläppen genom att använda trä i större utsträckning än idag. Höghus i trä har en växande marknad som den offentliga sektorn bör driva på.

Ett annat område där den offentliga sektorn bör föregå med gott exempel är transporterna. Investeringarna i tåg och kollektivtrafik möjliggör minskad efterfrågan på privata bilar. Dessutom bör snart alla inköp av bensin- eller dieseldrivna fordon upphöra.

Idag saknas övergripande mål och målstyrning för den offentliga konsumtionen. Många myndigheter, kommuner och regioner har egna mål och åtgärder för att minska utsläppen, men det finns ingen gemensam målbild. Det sägs att den offentliga sektorn ska föregå med gott exempel, men i realiteten ligger de efter många företag och branscher som sätter klimatmål för både sina egna direkta utsläpp och de indirekta.

En minimiambition för Sverige borde vara att de offentliga utsläppen halveras till 2030 jämfört med 2019, vilket är det mål som FN formulerat för de privata företagen.

Samma mål bör gälla de statligt ägda bolagen. En annan självklar åtgärd vore att anpassa kravet på avkastning för de statliga bolagen, om klimatnyttan kräver det. Detta är särskilt viktigt för de bolag som har en direkt roll i omställningen såsom SJ, Jernhusen, Green Cargo, Svenska kraftnät, Sveaskog och Vattenfall.

Flera kommuner har satt konsumtionsmål för kommuninvånarnas utsläpp. Kommunerna kan påverka medborgarnas utsläpp på många sätt: Information är ett - men de kan också främja samåkning, cirkulär ekonomi, reparationstjänster och återbruk samt ökad användning av kollektivtrafik för att nämna några exempel. Staten kan stötta bland annat genom bidrag och lägre moms på återvunna produkter, reparation och lagning.

Framtiden är fossilfri. De företag som tidigt inser detta kommer att bli ledande på de globala marknaderna. Under hösten arbetar tjänstemännen i Regeringskansliet med att formulera de regleringsbrev som styr Sveriges myndigheter.

Det offentliga har en nyckelroll i klimatomställningen – varför använder inte regeringen sina egna resurser för att göra rätt? Sätt fart Finansdepartementet! Det är hög tid att formulera de nya kraven tillsammans med fackdepartementen.

Kristina Persson, grundare Global Utmaning, tidigare statsråd

Anders Wijkman, senior rådgivare Global Utmaning, tidigare ordförande för miljömålsberedningen